

NA POČÁTKU BYLA POLITIKA: NĚKOLIK GLOS K TZV. GUBERNIÁLNÍ SBĚRATELSKÉ AKCI

Marta Toncrová

Zájem o lidovou píseň v jeho nejstarší a základní podobě, to znamená sběr materiálu a jeho vydávání, zpravidla souvisel s myšlenkovými proudy osvícenství. Podnětem ke vzniku písňových sbírek však nemusel vždy být jen kulturní, vlastenecký či podobný bohulibý záměr. Zdá se, že zcela jiné důvody vedly k zorganizování akce, která se uskutečnila na začátku 19. století v části rakouských korunních zemích, tedy i v českém prostředí. Šlo o rozsáhlý sběr lidových písní, v české odborné literatuře nejčastěji označovaný jako guberniální, vyvolaný vídeňskou Společností přátel hudby (Gesellschaft der Musikfreunde des österreichischen Kaiserstaates zu Wien). Započal v roce 1819¹ a na většině míst, to znamená v Horním a Dolním Rakousku, v Tyrolsku, ve Štýrsku, v Ilýrii, na Moravě a ve Slezsku, v témže roce také skončil. Pouze v Čechách se sbírání písní protáhlo až do roku 1823. Současné etnomuzikologické bádání stále vysoce hodnotí celou akci i její výsledky. Důvodů je hned několik. Především je to stáří i rozsah celé sběratelské aktivity a také absence jakékoliv selekce materiálu při jeho zapisování.² Navíc už v té době, na začátku 19. století, byl důsledně dodržován požadavek záznamu obou složek písní, tj. textu i nápěvu. Ke kladům lze připočítat také fakt, že se podařilo věrně zaznamenat originální znění. Nepočítalo se s otištěním (vydáním) písní, a proto nebylo nutno něco měnit, například v zájmu hledisek etických, estetických a dalších. To vše

1. Podrobně o počátku akce srov. Schmidt 1969a: 1n; Vetterl 1994: 9.
2. K selektivnímu přístupu a cenzuře v oblasti sběru a vydávání lidové písní srov. Uhlíková, Lucie 2015: Duch a povaha národa v písní. Idealizovaný obraz lidové písně v tištěných sbírkách první poloviny 19. století. In: Wögerbauer, Michael – Píša, Petr – Šámal, Petr – Janáček, Pavel a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749–2014. Svazek I / 1749–1938*. Praha: Academia, s. 333–344.

byly požadavky, které se na sběratelství kladly důsledně až o sto let později.

I přes jedinečnost celého podniku bylo jeho dobové hodnocení různé. Někteří znalci tuto akci přímo odsuzovali jako nepotřebnou a nic nepřinášející, např. v Brně žijící historik a politik Christian d'Elvert (1803–1896) se o ní vyjádřil jako o „*bohužel zcela nešťastné a nepoužitelné sbírce starých lidových melodií z Moravy a Slezska*“ (Vetterl 1994: 31, pozn. 15). Vedle novodobých, převážně oceňujících výroků a názorů se většinou ztrácí téměř vše ostatní, co s tímto rozsáhlým sběratelským aktem těsně souviselo, především samotný smysl celého velkolepého projektu. Cíl byl nejspíše ryze politický. Byl podnícen snahou projevit navenek v nejvyšších kruzích ušlechtilý zájem o lidovou kulturu národů žijících v rakouském císařství, a to v době, kdy nálada širokých vrstev nebyla vládnoucímu rodu příznivě nakloněná. Zřejmě proto se ze strany správních orgánů neobjevily žádné zábrany. Nepochopitelné ovšem je, že po vyvolání celé akce, která ve své době i v dalším dlouhém období po ní neměla svým rozsahem obdoby a pro monarchii měla mít důležitý význam, následoval nápadný nezájem o její průběh a výsledky, o jejich uložení, další zpracování či využití v praxi. Tento nezájem byl zřejmý jak u těch, kdo akci vyvolali, tak u nejvyšších míst i u ostatních aktérů, kteří byli na základě nařízení shora za její provedení přímo odpovědní.

Státními úřady řízená a podporovaná akce postrádala konkrétněji nastavený cíl. Vznikla zjevně nikoli z vědeckého či vlastenecky motivovaného zájmu, ale spíše z náhodného popudu v prostředí zmíněné vídeňské Společnosti přátel hudby (Deutsch – Hofer 1969: 11–21). Jako hlavní iniciátor se uvádí Joseph Sonnleithner (1766–1835), rakouský právník, hudebník a první jednatel společnosti. Byl dostatečně erudovaný k tomu, aby akci dobře a odborně připravil. Jeho účast však ve skutečnosti spočívala pouze ve stanovení rámcových pokynů, které určovaly, co se má sbírat a co je vhodné zapisovat. V dalším průběhu Sonnleithnerův zájem zcela pominul. Akci ve skutečnosti věnovaly větší pozornost

úřady, které dostaly zvláštní a nečekaný úkol, než hlavní iniciátor, to znamená vídeňská hudební společnost. Zájem úřadů ovšem taky zcela ustal tím, že příkazy byly provedeny a materiál, sice ne v úplnosti, byl shromážděn. Tím vše skončilo. Tak tomu bylo na dlouhých sto padesát let.

V českém prostředí se zejména ze strany inteligence během akce i po jejím ukončení projevil spíše negativní postoj. Jistě v tom hrály svou roli osobní důvody. Docházelo např. k vědomému zdržování vydání *Slovanských národních písní* (1822–1825) Františka Ladislava Čelakovského, které autor připravoval právě v době konání zmíněné sběratelské akce (Čelakovský 1946: 582). Podle slov folkloristy Jaroslava Markla (1931–1985) „tak došlo právě v době cenzurování Čelakovského sbírky k neoficiálním přípravám vydání guberniem získaných písní. Tato sbírka, skvostně vypravená a opatřená honosným věnováním nejvyššímu purkrabímu země české, měla vyjít co nejdříve, jako šlechtný důkaz vládní tolerance a díky uměnímilovně šlechtě. Úspěchu připravované reprezentační sbírky mohl však vážně uškodit vydavatelský záměr Čelakovského.“ (Markl 1987: 27–28) Přednost samozřejmě dostaly práce na výstupu z celorakouského projektu dedikovanému hraběti Harrachovi před vydavatelským snažením Čelakovského. Cenzura nečekaně začala ohrožovat dosud poměrně hladký průběh přípravných prací na jeho edici lidových písní všech slovanských národů s přídavkem litevských písní, které měly být do edice rovněž zařazeny. V případě Čelakovského byla proto odmítavá reakce na průběh guberniální akce pochopitelná. Jsou známá také odsuzující slova jeho blízkého přítele a spolupracovníka Josefa Vlastimila Kamarýta na adresu guberniálního sběru, přesněji jeho vydané části, tzv. Rittersberkovy sbírky: „**Národní písně jsou památky historické; ale národní, ne pak takové, jaké nezbedná lůza necudným hrdlem pronáší [...]** jaké ledajaký hladový, obyčejně kramář ze své kotrby chase zpívá, takovéto vpravdě celému národu veřejně na cti utrhá, všechny jiné národy přelhává, kdo se opováží za národní je vydávati.“ (Markl 1987: 101)

Ke kritikům sběru patřil rovněž František Bartoš (1837–1906), který se vyjádřil přezíravě k výsledkům akce v předmluvě ke své druhé písňové edici (Bartoš 1889: V). Nicméně svůj postoj přehodnotil a zařadil přes dvě stovky písní do své třetí sbírky, kterou připravil k tisku společně s Leošem Janáčkem.³ Negativně hodnotili guberniální sběr také Karel Jaromír Erben, Otakar Hostinský, Otakar Zich a další badatelé. Kladné přijetí najdeme u literárního historika Stanislava Součka (1870–1935), který se zabýval materiálem shromážděným při akci v roce 1819 podrobně, aspoň jeho moravskoslezskou částí a hodnotil ji následovně: *„Není pochyby, že sbírka z roku z r. 1819 zasluhuje vydání celá pro svůj obsah i původ [zdůrazněno S. Součkem]. Jsou tu záznamy písní lidu českého na Moravě (nehledíme-li k drobné sbírečce Fryčajově v Gallašově Muze Moravské) nejstarší, mnohdy úplnější, správnější a cennější všech pozdějších a jsou tu záznamy některých písní a hudebních skladeb potom zapadlých; jsou tu varianty pro vědecké studium tradice poetické a hudební už svou existencí důležité; jsou tu skladby umělé, aestheticky sice málocenné, ale zajímavé kulturnímu historikovi, jež spolu s některými skladbami již vydanými a jinými dosud ve starších sbornících rukopisných se tajícími dají látku k nenapsané dosud kapitole o umělé poesii naší ve věku XVIII.; jsou tu mimo nápěvy těchto skladeb tři ‚opery‘, které spolu se dvěma textem pouze známými operami z Muzy Moravské [...] vymohou si zmínku nejen v dějinách básnictví, než i v dějinách hudby; posléze jsou tu poznámky přispěvatelů, leckdy velmi zajímavé. Ale sbírka i svým původem je otisku hodna. Je dokument absolutistického režimu, jenž sice tolik porozuměl zálibě romantické doby a měl tolik osvícenosti, že úřední služby a vliv propůjčoval k provedení úkolu čistě kulturního, ale tak málo cítil sociálně a tak málo myslil prakticky, že veškerou práci, neoslazenou a nevzpruženou sebe menší nadějí jakékoliv odměny, uvalil předem na proletáře*

3. Srov. Bartoš – Janáček 1899–1901.

tehdejší, učitele, z nichž jeden mohl za ‚Finale‘ ke svému příspěvku jistě právem složit popěvek

*Rektoři jsou hodní lidi,
mají psoty dosti:
rektor chodí oškubany
a preceptor bosky*

a s trpkostí zřetelnou si stesknouti, že úřady sice pro čest a zdar školy zakazují učitelé přidobývati si skrovného chleba vyhráváním po hospodách, ale ukládají mu úkol, který ho stál celý roční sobotales od jednoho dítěte.“ (Souček 1910: 5–6) Celkově lze konstatovat, že badatelé v průběhu 19. a na začátku 20. století hodnotili akci značně rozdílně od toho, jak ji vnímá současná odborná veřejnost.

Velmi podrobně je popsána situace kolem guberniálního sběru ve studiích, které připojil k edici nejstarších českých sbírek Jaroslav Markl (1987). Ten prostudoval množství materiálů, které se z akce v Čechách v poměrně bohaté míře zachovalo (na rozdíl od moravské strany, kde byla většina spisového materiálu skartována). Přiblížil všechny známé okolnosti akce, zatímco v pracích jiných autorů je pozornost věnovaná spíše průběhu akce, jejím výsledkům, popřípadě dalším osudům získaného materiálu. Konečná Marklova hypotéza o akci zní: „*Gesellschaft der Musikfreunde neměla na sběru žádný prokazatelný zájem a její jméno figuruje v dobových aktech ryze formálně. Podíl Sonnleithnerův spočíval v pouhém námětu, jehož uskutečnění bylo již výhradní záležitostí ministerstva vnitra. Nařízený sběr byl podniknut nikoliv pro získání lidových písní, nýbrž pro samotný průběh sběru, jehož povaha mohla příznivě zapůsobit v politicky, národnostně i sociálně kritickém období.“ (Markl 1987: 35)*

Otázky vyvolává i název akce a jeho hmatatelný výsledek, tedy zápisy lidových písní různých národů habsburské monarchie. V českém prostředí se obecně ujalo u odborné veřejnosti a jejím prostřednictvím i u amatérských zájemců pojmenování ‚guberniální sbírka‘. V literatuře se můžeme setkat i s dalšími

názvy. V rakouské produkci se píše o tzv. Sonnleithnerově sbírce (Sonnleithner-Sammlung).⁴ V českém bádání se používal ještě na začátku 20. století název ‚Kolovratský rukopis‘, podle nejvyššího purkrabího hraběte Kolovrata, který ovšem pouze vydal nařízení k provedení sběru. Jako ‚Kolovratská sbírka‘ byl materiál označen v německé literatuře ještě zcela nedávno.⁵ Ve všech případech je zřejmé, že zmíněné názvy neodpovídají přesně realitě. Nejsou výpovědí o autorovi nebo o pořadateli písňové sbírky. Je známo, že osoby, jejichž jména sbírka nese, na realizaci akce neměly žádný podíl, anebo se o ni zasloužily jen nepatrně. Také název české části guberniálního sběru, která se jako jediná ve své době dočkala vytištění, tedy tzv. Rittersberkova sbírka, neodpovídá podílu editora Jana Rittera z Rittersberka (1780–1841) na realizaci edice. Jeho zásluhy se omezily na zveřejnění spíše namátkového výběru části písňových zápisů, který provedl ředitel pražské konzervatoře Bedřich Diviš Weber (1766–1842). Rittersberk písňe bez odborného přepracování vydal anonymně v roce 1825 pod názvem *České národní písně / Böhmische Volkslieder*. Spojení jména editora a díla nevyvolalo v odborných kruzích žádné námitky, tento problém se nijak neřešil. Na to byl zájem o sběr písní a jeho další osudy zjevně příliš nepatrný. Nezajímali se o něj ani iniciátoři akce, ani skuteční sběratelé – muzikanti, učitelé, vedoucí kůrů ad., kteří dostali práci navíc na základě příkazu, nedobrovolně a mimo rámec svých nevalně placených povinností.

Jisté zamyšlení vyvolává rovněž název ‚guberniální sbírka‘. Jde o označení v praxi běžně používané, avšak jednoznačně srozumitelné většinou jen hrstce zasvěcených odborníků. Někdy je nejasné i pro ně. Více napovídá označení historikům, kterým není cizí v našem prostředí spíše minimálně používané slovo ‚gubernium‘ nebo ‚guberniální‘. Než se však dostaneme

4. Tak nazval výsledek guberniálního sběru rakouský badatel Raimund Zoder (1929: 49n).

5. „...der sogenannten Gubernial – oder Kolovratschen Sammlung“ (Schroubek 2008: 117).

k vysvětlení pojmu, je na místě krátké odbočení úzce související s naznačeným problémem. S nepřesným názvem písňové edice se totiž setkáváme v literatuře poměrně často. Kupříkladu označení Sušilova sbírka odpovídá skutečnosti, neboť František Sušil byl skutečně autorem zápisů písní a současně editorem tištěné podoby, podobně jako třeba Čeněk Holas.⁶ Ale např. známá Erbenova sbírka soustřeďuje zápisy nejen samotného Erbena, ale i záznamy jiných sběratelů. Navíc označení Erbenova sbírka se může vztahovat ke třem různým edicím, stejně jako tomu je u tří tzv. Bartošových sbírek. Zde se aspoň pro rozlišení zaužívalo označení B I, B II a B III. Jestliže na titulních listech jsou napsána jména F. Bartoše, K. J. Erbena či jiných, jde o jména editorů, tedy sestavovatelů sbírky, nikoli o autory písňových zápisů. Označení těchto sbírek je tedy přinejmenším nepřesné. Abychom neuváděli příklady jen z daleké minulosti, připomeňme sbírku lidových písní a tanců z Valašskokloboucka, která se uvádí pod jménem Karla Vetterla, ve 2. svazku je spoluautorkou Zdenka Jelínková.⁷ V duchu týmové práce, která se začala systematicky prosazovat v nově vzniklém Ústavu pro etnografii a folkloristiku Československé akademie věd na začátku 50. let 20. století, se na přípravě této vzorové písňové edice podíleli i další odborníci. Cílem bylo, aby příslušné části byly zpracovány dialektologem, historikem, etnografem, folkloristou.⁸

V uvedených případech se tituly edicí odvíjely od autorů či editorů, tj. osob. Jak ale ke svému označení přišla tzv. guberniální sbírka? Třebaže se toto označení i přes svou neobvyklost vžilo jako určitý *terminus technicus*, postrádá přesnost i oprávněnost, po jeho původu ostatně nikdo nepátral. Nedávno, díky upozornění

6. Holas, Čeněk 1908–1910: *České lidové písně a tance I.–VI.* Praha: B. Kočí.

7. Vetterl, Karel (ed.) 1955: *Lidové písně a tance z Valašskokloboucka I.* Praha: ČSAV; Vetterl, Karel – Jelínková, Zdenka (eds.) 1960: *Lidové písně a tance z Valašskokloboucka II.* Praha: ČSAV.

8. Srov. Uhlíková, Lucie (ed.) 2011: *Hudební a taneční folklor v ediční praxi.* Praha: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., s. 35–36.

kolegyně Lucie Uhlíkové, jsme sledovali použití termínu v oblasti hudební folkloristiky. Slovem ‚gubernium‘ byl na počátku 19. století označen úřad v rakouských zemích, termín byl později nahrazen slovem místodržitelství. Nejvyšší správní úřad (tedy gubernium) byl zřízen v Praze, Brně, ve Štýrském Hradci, v Innsbrucku, v Terstu, ve Lvově, v Benátkách, Miláně, Zadaru a v Kluzi. České gubernium nahradilo královskou reprezentaci a komoru. V jeho čele však zůstala osoba s původním titulem nejvyšší purkrabí. Na Moravě bylo gubernium zřízeno jen na čas, protože v roce 1782 byla Morava se Slezskem spojena v jeden administrativní celek, který byl pod vedením zemského hejtmana řízen Moravskoslezským guberniem (*Ottův slovník naučný* 1896: 580). Odtud pak zjevně bylo přisouzeno adjektivum guberniální onomu dění, které proběhlo na území spravované tímto úřadem. V odborných textech věnovaných sběratelské akci z roku 1819 je pak možno najít odvozená slova, např. moravský gubernátor, zejména pak spojení adjektiva se substantivem, např. *guberniální akce*, *guberniální nařízení*, *guberniální akta* nebo v němčině *Gubernial Verordnung*. Použití adjektiva ‚guberniální‘ není ovšem adekvátní. V této dnes rozšířené podobě označení sběru nebo sbírky jakoby se odrážela činnost úřadu, činnost úředníků gubernia. Ti byli sice pověřeni zadat úkol a patrně i dohlédnout na jeho splnění, vykonání všech nutných činností spojených se sběrem však bylo nařízeno zcela jiným aktérům, hudebníkům, vedoucím kůru, učitelům, varhaníkům a všem ostatním, kteří byli schopni zaznamenat písně v jejich kompletní podobě.

Slovo ‚gubernium‘ se objevuje v titulu, pod nímž byly sebrané písně zařazeny do sbírek Františkova muzea v Brně, později přeneseny do Moravského zemského archivu. Úplný název fondu zní *Lidové písně. Sbirka německých a českých lidových písní, kostelních zpěvů, melodií z Moravy a Slezska sebraná v roce 1819 na základě pokynu moravskoslezského gubernia (Volkslieder. Sammlung deutscher und böhmischer Volkslieder, Kirchengesänge, Melodie aus Mähren und Schlesien gesammelt im Jahre 1819 im Auftrages mähr.-schles. Guberniums)*. Název rukopisu české části

uložené v Praze zní *Sbírka českých národních písní duchovního i světského obsahu kromě národních tanců s nebo bez textu (Sammlung böhmischer Nationallieder geistlichen und weltlichen Inhaltes nebst Nationaltänzen mit und ohne Text)*; tak jej nazval B. D. Weber, který pořídil výbor ze zásilek došlých do roku 1923 do Prahy v rámci guberniální akce. Německé adjektivum *gubernial* se objevuje také v dobové korespondenci. Kantor Jan Vincenc Merlíček ze Želetic, jeden z moravských přispěvatelů, si ve svém přípisu ke sbírce stěžuje na újmu, která mu účastí na sběru vznikla: „Podle nejvyššího nařízení bylo učitelům zakázáno hrát v hospodách. Aby však mohl učinit zadost guberniálnímu nařízení a získal několik lidových písní, musel ze své trpké mzdy obětovat jednoroční školné za jedno dítě.“ (Vetterl 1994: 10)

Pokud jde o zavedení či nejstarší použití názvu ‚guberniální sbírka‘ v odborném textu, zdálo se, že adjektivum ‚guberniální‘ přisoudil nejstaršímu souboru písňových zápisů brněnský muzikolog a folklorista Karel Vetterl (1898–1979). Ten se jako první začal odborně a soustavně zabývat moravskoslezskou částí sbírky, která byla po skončení akce uložena ve dvou nestejných exemplářích v Brně a ve Vídni. Jeho cílem bylo zpřístupnit jeden z nejstarších písňových souborů široké veřejnosti formou tištěné edice. O sbírce už před Vetterlem pojednali František Bartoš, Stanislav Souček, Čeněk Zíbrt a další odborníci. Souček se sbírkou zabýval nejpodrobněji v roce 1910 ve studii *Jak použito sbírky lidových písní a tanců moravských a slezských, porízené r. 1819*. Podrobně zde probral a popsal, jak Bartoš použil písně zapsané v roce 1819 ve své poslední edici (1899–1901), jak zacházel s materiálem, jaké byly jeho zásahy do originálů apod. Vždy se však mluví o písňové sbírce z roku 1819, přičemž samotný Bartoš použil nepřesné označení „první sbírka českých lidových písní“. Čeněk Zíbrt v díle *Bibliografický přehled českých národních písní* (1895) píše rovněž jen o sbírce z roku 1819. Třebaže se termín guberniální sbírka nejčastěji spojoval se jménem Karla Vetterla, ten jej použil až ve studii *Volkslied-Sammelergebnisse in Mähren und Schlesien aus dem Jahre 1819* z roku 1973.⁹ Již zmíněný

Jaroslav Markl ale píše o ‚guberniální sbírce‘ ve studii otištěné v časopisu *Hudební rozhledy* v roce 1955 a v 60. letech 20. století to byl mezi hudebními folkloristy zcela běžně používaný termín. Nicméně už v edici *Moravské písně milostné*, zpracované Leošem Janáčkem a Pavlem Vášou ve druhém desetiletí 20. století, najdeme u některých písní údaj *guberniální* nebo *guberniální 1819*.¹⁰ Přes zatím doložené dobové doklady, které naznačují původ názvu, zůstává neobjasněné, proč se zmíněné označení ujalo pouze v českém prostředí.

Poslední zajímavostí je problém vydání tohoto významného písňového pramene. Je zřejmá jistá naléhavost, až spěch při realizaci sběratelské akce. Někteří sběratelé měli podle příkazu úředníků dodat písně do dvou týdnů (Vetterl 1970: 235). Po splnění úkolu se však o výsledky jejich práce nikdo nezajímal. Kromě tzv. Rittersberkovy sbírky z roku 1825 vyšel až v roce 1987 Weberův výběr z české části sběru (tzv. Kolovratský rukopis) spolu s dalšími dobovými sbírkami (reedice Rittersberkovy sbírky, sbírka ze Sadské a další), připravený k vydání J. Marklem. Další část objevená v 90. letech 20. století je dostupná jako faksimile ve zpracování Lubomíra Tyllnera.¹¹ V roce 1994 po několikaletých neúspěšných jednáních s vydavatelstvími konečně vyšla moravskoslezská část guberniálního sběru, už na konci 70. let 20. století k tisku přichystaná K. Vetterlem. Zápisy rakouských písní vycházely po malých souborech, ucelené sběry byly zveřejněny až na konci 20. století v rámci *edice Corpus musicae popularis Austriae*.¹² Slovinské a chorvatské písně – pokud se podařilo zjistit, publikovány nebyly, část byla zničena a zbytek je uložen v instituci Glasbeno narodopisni institut v Lublani.

9. V recenzi rakouského katalogu (Deutsch – Hofer 1969) týkajícího se guberniálního sběru, píše K. Vetterl pouze o sbírce z roku 1819 (srov. Vetterl 1970).

10. Srov. Janáček – Váša 1930[–1937]: č. 9, 11, 24, 25/1a, 32 ad.

11. Kunz, Tomas Anton, 1995: *Böhmische Nationalgesänge und Tänze. České národní zpěvy a tance. I., II.* Ed. Lubomír Tyllner. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR.

12. Srov. Deutsch – Hofer 1969.

Závěr

Vysvětlení důvodů vzniku písňového sběru z roku 1819 či jeho nepřesného označení slovem guberniální už zřejmě nepovedou ke změně názvu sbírky ani názorů na její význam. Zůstává jedním z našich nejstarších písňových pramenů, na který pak navazovaly další sběratelské aktivity. Závěrem zopakujeme, co bylo v původním záměru, jak jej formuloval J. Sonnleithner – zaznamenat všechno, co lid zpívá, světské i duchovní skladby. Tedy nezapisovat pouze lidové písně, nýbrž celý manifestní dobový repertoár, tj. skutečně zpívané písně, hrané skladby a provozované tance. Vznikl tak obraz lidového zpěvu, dnešní terminologií bychom řekli obraz podoby spontánního zpívání a zpěvnosti vůbec, nikoli pouze skladba repertoáru zpívaných lidových písní. Ze sbírky plyne, že repertoár netvořily pouze lidové písně, ale také další žánry. Na jeho skladbu měla vliv škola, kostel, dramatická díla, společenský a kulturní život vůbec, cestování, migrace obyvatelstva apod. Další výzkumy tuto skutečnost potvrdily. Guberniální sbírka, přes všechna svá omezení, je tohoto stavu nejstarším dokladem. Přes všechny výhrady ze strany různých odborníků je třeba ji chápat tak, jak ji charakterizoval rakouský etnomuzikolog Leopold Schmidt: „... tudíž Sonnleithnerova sbírka musí být přijímána tak, jak vznikla: jako průřez lidovým zpěvem v rakouských zemích těsně po skončení napoleonských válek.“ („Somit muss die Sonnleithner-Sammlung auch so genommen werden, wie sie entstanden ist: eine Querschnitt-Sammlung durch den Volksgesang in den österreichischen Ländern knapp nach Beendigung der Napoleonischen Kriege.“) (Schmidt 1969b: 11)

*Studie vznikla s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace RVO: 68378076.

Prameny a literatura:

- BARTOŠ, František (ed.) 1889: *Národní písně moravské, v nově nasbírané*. Brno: Maticе moravská.
- BARTOŠ, František – JANÁČEK, Leoš (eds.) 1899–1901: *Národní písně moravské v nově nasbírané*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění.
- DEUTSCH, Walter – HOFER, Gerlinde 1969: *Die Volksliedsammlung der Gesellschaft der Musikfreunde in Wien (Sonnleithner-Sammlung). 1. Teil*, Wien: Verlag A. Schendl.
- ČELAKOVSKÝ, František Ladislav, 1946: *Slovanské národní písně*. K vydání připravil Karel Dvořák. Kritické vydání. Praha: Ladislav Kuncič, s. 582.
- JANÁČEK, Leoš – VÁŠA, Pavel, 1930[–1937]: *Moravské písně milostné I*. Praha: Státní ústav pro lidovou píseň. Sbírka byla zpracována už v roce 1914.
- MARKL, Jaroslav 1955: Guberniální sběratelská akce a sbírka Rittersberkova z r. 1825. *Hudební rozhledy* 8, č. 15, s. 774–776.
- MARKL, Jaroslav 1967: Guberniální sběr písní z roku 1819. *Český lid* 54, s. 133–144.
- MARKL, Jaroslav 1968: Kolovratská sbírka lidových písní. *Český lid* 55, s. 25–36.
- MARKL, Jaroslav, 1987: *Nejstarší sbírky českých lidových písní*. Praha: Editio Supraphon, s. 27–28.
- Otův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. 10. díl*. 1896. Praha: J. Otto, s. 580 [heslo František Havrda].
- RITTER von Rittersberk, Johann 1825: *České národní písně. Böhmishe Volkslieder*. Praha.
- SCHMIDT, Leopold 1969a: 1819. Zur Entstehungsgeschichte der Volksmusiksammlung der Ges. d. Musikfreunde in Wien. *Jahrbuch des österreichischen Volkliedwerkes* 18, s. 1–9.
- SCHMIDT, Leopold 1969b: Zur Bedeutung der österr. Volksliedsammlung von 1819. In: DEUTSCH, Walter – HOFER, Gerlinde: *Die Volksliedsammlung der Gesellschaft der Musikfreunde in Wien (Sonnleithner-Sammlung). 1. Teil*. Wien: Verlag A. Schendl, s. 11–21.
- SCHROUBEK, Georg R. 2008: *Studien zur böhmischen Volkskunde*. Münster – New York – München – Berlin: Waxmann Verlag GmbH.
- SCHUNKO, Franz 1966: Eine österreichische Volksliedsammlung aus dem Jahre 1819. *Jahrbuch des österreichischen Volkliedwerkes* 15, 1966, s. 1–14.
- SOUČEK, Stanislav, 1910: Jak použito sbírky lidových písní a tanců moravských a slezských pořízené v r. 1819. *Národopisný věstník československý* 5, s. 1–23.
- VETTERL, Karel 1970: Okolo písňové sbírky z roku 1819. *Národopisné aktuality* 7, s. 234–239.
- VETTERL, Karel 1972: Písně a tance Slováků z Ranšpurku před 150 lety. *Národopisné aktuality* 9, s. 271–284.
- VETTERL, Karel 1974: Volkslied-Sammelergebnisse in Mähren und Schlesien aus dem Jahre 1819. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*, H 9, s. 53–56.
- ZÍBRT, Čeněk 1895: *Bibliografický přehled českých národních písní*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění.
- ZODER, Raimund 1929: Eine österreichische Volksliedsammlung aus dem Jahre 1819. *Das deutsche Volkslied* 31, s. 49–51.

At the Beginning, There Was Politics: Some remarks concerning a gubernatorial collecting

A gubernatorial collecting was an early 19th century activity which was initiated by the Society of Friends of Music in Vienna, Austria. Following the ideas of the Enlightenment concerning its understanding of relics of material and spiritual culture, the aim was to collect folk songs, dances, and music. The rendering of the gubernatorial collecting was ordered by Franz Earl of Saurau, Minister of Interior and Lord Chancellor. The instructions for collectors, namely teachers, musicians, priests, and church choir masters, were prepared by the first secretary and founder of the Society of Friends of Music, Joseph Sonnleithner. The collecting took place (within the lands of the Habsburg Empire) in 1819, but in the Czech lands it lasted till 1823. The main aims of the collecting activity were obviously political, especially the effort to demonstrate the recognition of culture of individual nations within the Habsburg Empire. These nations started to advocate themselves independently, as well as openly show their dissatisfaction with their unity within the Austrian rule. The gubernatorial collecting was very fast; the recorded material was deposited in Vienna, where it stayed unnoticed for the next one hundred and fifty years. Nevertheless, the songs of the Czech lands had a different fate. The contemporary scholarly research appreciates the value of the collection for its age, extent, and the fact that it includes all songs written down without moralistic censorship, thus providing a real picture of the period song repertoire, and a consistent record of both song parts: song lyrics and song melody. In spite of the fact that the results represented a unique and extensive song resource for the folk singing study, the period reflections of the gubernatorial collecting were predominantly unfavourable. In the Czech lands the collecting became known as the gubernatorial; which was perhaps because of the responsibility for its rendition in the Czech lands by gubernatorial clerks in Bohemia and Moravia. In the Austrian lands, the collecting is known as the Sonnleithner Collecting (*Sonnleithner-Sammlung*), after the first secretary of the Vienna musical society and possibly the initiator of the whole activity.

Key words: Folk songs; folk song collecting; politics; the Habsburg Empire; the Austrian Monarchy; *Sonnleithner-Sammlung*.